

Skogshistoriska
Tidender

ÄRGÅNG 19
NR 1 · 2013

Rekordmånga exkursioner 2013

Det fanns mycket virke
i skogen också förr

Jan Sandström

Ledamot av Skogshistoriska Sällskapets styrelse

Väl mött i exkursions-skogen

Årets program är på plats. Exkursionerna har hämtats ur en växande bank som ska garantera oss härliga upplevelser och spännande seminarier åren framöver. Förutsättningarna att genomföra intressanta skogshistoriska möten har vuxit med våra regionala kontaktpersoner. Med detta nätverk blir det enklare för medlemmar att lägga förslag och komma med synpunkter. Kapaciteten ökar.

DEN HÄR UTVECKLINGEN ÄR MYCKET POSITIV. Du som vill träffa likasinnade och lära mer, kan i år välja mellan inte mindre än tio exkursioner. Ämnena är breda: Vad allmänningar lärt om fjällnära produktion, skogliga kulturspår i Norrlands inland, varför kyrkan äger och brukar jord och skog, en rundtur i världsarvet Hälsingegårdar, en värdefull försökspark med vitalt skogsmuseum, hur gruvor och hyttor samverkade i bergslagsskogen, pappersindustrins lite okända vagga i väster, praktiska försök i klassisk östgötaskog, forskning om medeltida verksamheter i ett ”småland” samt om odlingsresultat när viljan finns – ljunghedsplanteringen.

ETT AV SYFTENA MED SÄLLSKAPETS verksamhet är att visa hur man framåt kan dra lärdom av tidigare erfarenheter. Det kopplar till ett annat motiv, det att bidra med skogshistoriska aspekter inför politiska beslut i samhället som rör skog och skogsbruk.

I dagens skogspolitiska debatt brukar alla förslag kombineras med ordet ”hållbart”. Skogsbruket skall inte vara ohållbart. Gott så. Den knepiga uppgiften blir förstås att på goda grunder sätta upp en ram som gör att skogsbruket på en och samma gång blir ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbart.

AVVÄGNINGAR MELLAN OLIKA INTRESSEN i politiken och på marknaden är naturligen alltid pågående process, låt vara att tonen periodvis är mer eller mindre uppskruvad. Men både hållbarhetsfrågan och intresseavvägningen skulle i sak vinna på en skogshistorisk dimension, som informativt och jordnära kan beskriva hur brukandet förändrats över tid och som kan klargöra vilken ekologisk återhämtningsförmåga våra skogar har.

Tyvärr får man nog säga att den historiska dimensionen i dessa sammanhang hittills varit rätt rudimentär. Skogshistoriska sällskapet har en mission att fylla här. Se där, ytterligare ett gott skäl att träffas i exkursions-skogen!

PS. Kassören hörde av sig häromdagen och meddelade att antalet medlemmar ligger nu på rätt sida om 1 000. Kul!

Skogshistoriska Sällskapet

- Tar vara på kunskaper om skogens historia som finns hos skogsägare och de som har – eller har haft – sin verksamhet i skogen.
- Visar på skogens betydelse i historien och hur man kan dra lärdom av tidigare erfarenheter.
- Lyfter fram de kulturhistoriska värdena i skogen och arbetar för att lämningar från tidigare brukande bevaras och sköts.
- Bidrar till att föra in skogshistoriska aspekter i beslut som berör dagens skogar och skogspolitik.
- Stimulerar skogshistorisk forskning.

Välkommen som medlem!

Som medlem får du tidningen *Skogshistoriska Tidender* fyra gånger per år samt *Årsskriften* som kommer ut kring nyår. Du är också välkommen att delta i de exkursioner som varje år arrangeras på skogshistoriskt intressanta platser i landet. Årsavgift 270:–. (Studerande 100:– och familjer 350:–)

Anmäl dig via hemsidan. Eller kontakta Skogshistoriska Sällskapets kassör Bengt Stenerås på telefon 0511-167 88, 0703-91 67 88 alternativt e-post: bengt.steneras@swipnet.se. Du kan också betala årsavgiften direkt på pg 480 61 67-5. Ange namn, adress och ”Ny medlem”. www.skogshistoria.se

Styrelse

Hans-Jöran Hildingsson, ordförande
031-335 66 31, 0706-83 61 19 hans-joran.hildingsson@skogssallskapet.se

Erik Valinger, vice ordförande
090-786 83 35, 073-066 99 83, erik.valinger@slu.se

Christer Sundquist, sekreterare
0240-127 56, 0706-35 00 63, christer.sundquist@telia.com

Bengt Stenerås, kassör, Tullportagatan 9, 532 30 Skara,
0511-167 88, 0703-91 67 88, bengt.steneras@swipnet.se

Lars Klingström, redaktör
070-523 51 70, lars@klingstrom.net

Iréne Gustafson
0950-177 42, 070-603 80 39, irene.gustafson@lycksele.se

Jan Sandström
08-656 23 08, 070-603 98 11, jan.g.sandstrom@telia.com

Karin Öhman
033-10 62 04, 0722-09 93 66, karin.ohman@skogssallskapet.se

Regionala kontaktpersoner

Eje Andersson	Luleå	0706-88 10 01	eje.andersson47@gmail.com
Gunnar Andersson	Umeå	0705-94 42 61	ann-britt.andersson@mariehem.net
Björn André	Örnsköldsvik	0706-02 77 11	bjorn.andren@telia.com
Ulf Viklund	Holmsund	0705-43 55 34	ulf.vi@telia.com
Per Persson	Bergeforsen	0703-11 83 05	alaper@telia.com
Gösta Edholm	Bollnäs	0703-96 41 60	gosta.edholm@telia.com
Rune Dehlén	Orsa	0730-77 00 23	rune.dehlen@telia.com
Lars-Olof Österström	Mora	0706-34 34 63	lars-olof@finngarden.se
Bo-Göte Jordansson	Karlstad	0706-49 60 43	bo-gote.jordansson@telia.com
Gustav Fredriksson	Bräkne-Hoby	0705-18 67 24	gustavfredriksson@telia.com
Anders Söderlund	Ljungskile	0733-21 72 78	anfasterodgard@telia.com
Dag Kihlblom	Jönköping	0706-23 41 81	dag.kihlblom@bredband.net
Carl-Gustaf Liderfelt	Eksjö	0702-93 03 76	cg.liderfelt@gmail.com
Sven Sjunnesson	Broby	0706-43 86 81	sven.sjunnesson@telia.com

Skogshistoriska Tidender

Medlemstidning för Skogshistoriska Sällskapet.

Utkommer med 4 nummer per år. ISSN 1401-9481

Redaktion: Lars Klingström och Hans-Jöran Hildingsson

Omslagsbild: I Kvarnbyn faller Mölndalsån inte mindre än 48 meter. Här låg Sveriges första vedbaserade pappersbruk – ett av årets tio exkursionsobjekt. Foto: Hans-Jöran Hildingsson

Kontaktadresser: Se ovan

Upplaga: 1 300

Tryck: DanagårdLiTHO

Välkommen till Stockholm!

Årsstämma torsdag den 21 mars

Skogshistoriska Sällskapet genomför i år sin sedvanliga årsstämma i Stockholm. Vi har förmånen att få hålla till i Kungliga Skogs- och Lantbruksakademiens lokaler i den vackra byggnaden längst upp på Drottninggatan.

Som framgick av förra numret av Tidender firar KSLA i år tvåhundraårsjubileum. Skogshistoriska Sällskapet har alltsedan starten för 23 år sedan haft en nära och bra relation med KSLA, varför vi ser det som extra glädjande att vi nu får chansen att förlägga årsmötet till dess ärevärdiga lokaler.

Förutom sedvanlig årsstämma får vi en grundlig presentation om KSLA, dess historia och verksamhet, inte minst den som har med skogshistoria att göra. Denna är omfattande och genom åren har ett stort antal skogshistoriskt värdefulla böcker och skrifter publicerats.

Hitta dit! KSLA ligger på Drottninggatan 95 B, alldeles invid Observatoriekullen. Närmaste T-banestation är Rådmanngatan. Däriifrån går man tre kvarter upp till Drottninggatan och sedan höger. För den som så känner är det annars en trevlig promenad att gå från Centralen.

Utmärkta styrelseledamöter

Skogshistoriska Sällskapets ordförande Hans-Jöran Hildingsson och styrelseledamoten Jan Sandström, mottog för någon månad sedan varsina hedersbetygelser från KSLA.

Hans-Jöran Hildingsson tilldelades akademiens silvermedalj för ”att han med stort engagemang lyckats väcka intresse för de areella näringarna, främst skogen, hos den breda allmänheten, inte minst bland barn och ungdom”. Hans-Jöran har i många år varit ledamot av Skogshistoriska Sällskapet, de båda senaste som ordförande. Han har också varit aktiv och drivande inom Skogen i Skolan.

Jan Sandström utnämndes till hedersledamot i KSLA. I motiveringen framhålls att han ”med drygt 30 års verksamhet i Skogsägarnas organisationer tagit stort ansvar för skogsskötsel frågor i vidaste bemärkelse – men särskilt inom politik och tillhörande lagstiftning, inklusive miljölagstiftningen och dess bärning på skogsbruket, där han tidigt blev en av skogsbrukets ledande experter.

Tidender ber att få gratulera såväl Hans-Jöran och Jan som Skogshistoriska Sällskapet som har så kvalificerade ledamöter i sin styrelse.

Program

- 09.00 Kaffe i Oscars källare
- 10.00 Carl-Anders Helander, VD KSLA, berättar om akademiens 200 år.
- 10.15 Birgitta Naumburg, akademijägmästare KSLA, berättar om Skogsavdelningens historia och uppgift.
- 10.30 Skogshistoriska Sällskapets årsstämma.
- 12.00 Lunch i Oscars källare
- 13.00 Lars Ljunggren, chefsbibliotekarie och Per Eriksson, bibliotekarie redogör för KSLA:s skogshistoriska projekt och informerar om bibliotekets samling av skogshistoriska böcker. Rundvandring i biblioteket
- 14.30 Ronny Pettersson, Fil dr och universitetslektor, redogör för KSLA:s projekt *Sägad skog – sågverksindustrins historia i Sverige 1850–2010*.
- 15.00 Avslutning, kaffe

Ny film om skog på YouTube

Forskningsprogrammet Future Forests film om svenska skogsbruksmodellen som togs fram för en internationell publik på FN-konferensen i Rio går att se på YouTube. Filmen är drygt 12 minuter lång och förklarar den svenska modellens framväxt, framgång och framtid. Också kritiska röster kommer till tals. Finns både på svenska och engelska.

– **Vi har redan fått flera** förfrågningar om att använda filmen från myndigheter och andra organisationer, säger Annika Mossing, kommunikatör vid Future Forests.

Gå in på YouTube och sök efter hållbart skogsbruk så hittar du filmen.

Bredfjällsspel också i år

Förra sommarens succéforeställning upprepas också i år. Mellan den 30 juli och 11 augusti spelas så gott som varje kväll åter Bredfjällsspelet i Ljungskile.

Bredfjällsspelet är en både mustig, sinnlig och ömsint skildring av människors liv under några dramatiska epoker i Bohuslans historia:

Pjäsen bygger på Stefan Edmans bok ”Röster från skogen” och följer en släkt öden genom seklerna fram till det gryende folkhemmet.

Spelplats är Norra Fjällets gamla gård, just där Skogssällskapet 1913 för exakt hundra år sedan – inspirerade Sveriges första sockenägdas skogsallmänning att börja restaurera skog.

Skogens sociala värden källa till allt fler konflikter

Frågor om biologisk mångfald toppar sedan länge listan över konfliktorsaker kring skogsbruk i media. Men under senare år har skogens sociala värden tagit allt större plats.

Det konstaterar Umeåforskaren Ulrika Westling i en nyligen gjord Future Forests-studie.

Hon bygger sina iakttagelser på en analys av 474 artiklar i 24 svenska dagstidningar under perioden 1990–2011.

– Det handlar om avverkningar i närheten av tätorter där skogen utnyttas för rekreatiönsändamål, men också om utbyggnader där skogsmark tas i anspråk, säger hon.

Bildkvaliteten är inte den bästa, men det är ingen tvekan om att det här är en skog med oerhört mycket virke. Bildtexten i SLU:s arkiv anger: "Blandbestånd, tall och gran, gammal urskog med mycket hög virkesmassa. Granen ända till 38 m hög". Tyvärr anges inte året, men sannolikt är bilden tagen något av årtiondena runt förra sekelskiftet.

Det fanns mycket virke i skogen också förr

"Det har aldrig funnits så mycket skog i Sverige som nu". Detta mantra har i trettio års tid upprepats så många gånger att det nästan upphöjts till sanning – vilket det sannolikt inte är. – Även om det saknas exakta siffror tyder det mesta på att det tidigare funnits minst lika mycket virke i skogarna som nu, säger Lars Östlund, professor i skogshistoria vid SLU. Men det var i skogar som såg helt annorlunda ut än dagens.

TEXT LARS KLINGSTRÖM

» **DET FINNS NUMERA** säkra uppgifter om hur mycket virke det finns i de svenska skogarna. Riksskogstaxeringen, som drog igång vid mitten av 1920-talet, har med jämna mellanrum levererat precisa data om tillväxt och virkesförråd i skogarna. Kurvan över utvecklingen går stadigt uppåt. Och det framgår tydligt att det idag finns nästan dubbelt så mycket virke i skogarna som 1927 – noga räknat 84 procent mer.

– Intuitivt har nog många trott att linjen fortsätter bakåt på ungefär samma sätt, vilket gett upphov till den seglivade uppfattningen om att det idag finns mer virke än någonsin i de svenska skogarna, säger Lars Östlund. Det är lite olyckligt, för det har snedvridit en debatt om tillståndet i skogarna som är viktig att föra.

INNAN RIKSSKOGSTAXERINGENS TID finns det ingen statistik om virkesförrådet i skogen. Men genom att studera det källmaterial som ändå finns går det att dra slutsatser om mängden virke i skogarna.

Två sådana källor är Orsa besparingsskog och Hamra kronopark, tillsammans cirka 80 000 hektar. De etablerades på 1870-talet och inventerades då mycket noggrant. I båda var virkesförråden betydligt större än vad de är idag.

– Orsa besparingsskog blev till efter en skiftesreform och kom då i ägo av ett stort antal privata jord- och skogsbrukare. Dessa valde att snabbt avverka de mest värdefulla träden. På mindre än tjugo år halverades virkesförrådet och nådde en bottennivå vid 1900-talets början. Staten var försiktigare och i Hamra kronopark nåddes bottennivån först vid mitten av seklet.

Samma utveckling finns i de båda kronoparkerna Vargisåvattnen och Finnäs i Jämtland där det finns säkra uppgifter från 1900-talets början. Också där halverades virkesförråden så småningom.

EN ANNAN KÄLLA SOM GER vägledning om mängden virke i 1800-talets skogar, är den skogsutredning som genomfördes i samtliga norrlandslän åren 1868-70. Dess orimligt långa namn berättar tydligt om dess syfte:

Till skillnad från urskogarna är tillväxten i dagens skogar mycket högre, vilket gör att det går att upprätthålla ett högt virkesförråd och samtidigt ta ut stora mängder virke.

Underdånigt betänkande och förslag angående skogsförhållandena i Norrland och åtgärder för åstadkommande av en förbättrad skogshushållning derstädes.

Även om de skogsuppskattningar som gjordes av utredningen saknar senare tiders exakthet, indikerar de tydligt att virkesförråden i vart och ett av de sex norrlandsläna var betydande.

– Läger man samman resultaten från denna utredning med de skarpa siffror som Riksskogstaxeringen presenterade ett drygt halvs sekel senare så framträder samma bild som i Orsa och de tre kronoparkerna: En V-formad kurva, som, i det här fallet har sin lägsta punkt under första halvan av 1900-talet.

SAMMA SAK GÄLLER i landet som helhet, men kurvan kan ha olika lutning beroende på var i landet skogen ligger. Det beror på hur länge skogarna brukats. Det norrländska skogskapitalet började exploateras sent och mycket intensivt. Där lutar kurvan brant nedåt och når sin lägsta del en bit in på 1900-talet. I södra Sverige är kurvan flackare på grund av att skogarna skattats på virke under betydligt längre tid. Å andra sidan vänder den brantare uppåt som resultat av de skogsodlingsinsatser som gjordes under 1900-talets första årtionden.

– Men för att få ihop ekvationen om virkesförrådet i skogen måste man också beakta tillväxten, säger Lars Östlund. Ju högre tillväxt, desto mer kan man avverka utan att minska den totala mängden virke. Men tyvärr

saknar vi data om tillväxt före 1900-talet. Det är därför svårt att uppskatta virkesförrådets minskning. Mycket tyder dock på att tillväxten då var låg i stora delar av landet. Det innebär att de ökade avverkningsarna under sent 1800-tal ganska snabbt minskade mängden virke i skogarna.

OM TIDEN FÖRE 1870 är det dock svårt att dra några säkra slutsatser, det finns helt enkelt inte några säkra uppgifter att utgå ifrån.

– Men det går att göra kvalificerade uppskattningar, säger Lars Östlund. För ett antal år sedan så tittade jag lite noggrannare på detta. På grundval av de ovan redovisade exemplen beräknade jag en miniminivå för landet som helhet 1870. Den indikerade då ett totalt virkesförråd på omkring 2,3 miljarder kubikmeter, att jämföra med dagens siffra som är 3,1.

Går man sedan ytterligare ett halvt sekel tillbaka, till första halvan av 1800-talet, är det sannolikt att det totala virkesförrådet i Sveriges skogar då var högre än idag.

– Ännu längre bakåt i tiden planar förstas kurvan ut och varierar med klimatets långsiktiga svängningar. Men står helt klart att den seglivade uppfattningen om att det idag skulle finnas mer virke i skogen än någonsin knappast överensstämmer med verkliga förhållanden. Men man ska naturligtvis ändå vara ödmjuk och förstå att den här frågan inte är lätt att svara på med utgångspunkt i de data som vi har tillgängliga. ●

Mer på nästa uppslag

Det var ett hav av till stor del glesa skogar med månghundraåriga, grova jätteträd som mötte den första vägen av skogsavverkare på 1800-talet. "Vad som utmärkte all gammal tallskog var den oerhört stora mängden torra och döda träd, som gävo skogsliderna en grå anstrykning", skrev en krönikör.

Hur det såg ut i skogen viktigare än mängden virke

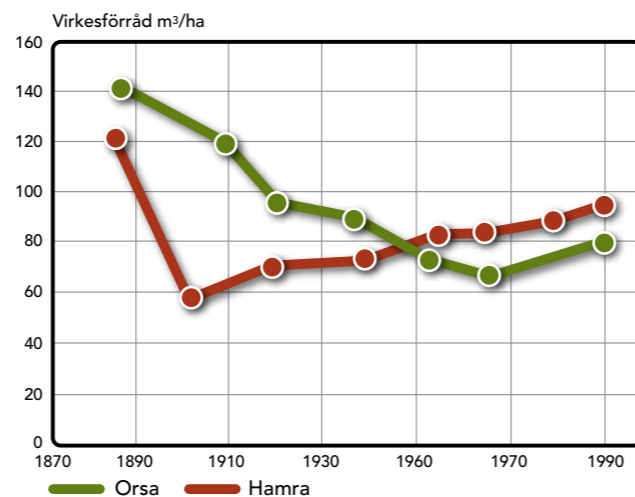
Lars Östlund anser att den intressantaste frågan knappast är den om virkesförrådets storlek, utan hur det såg ut i skogarna innan de började utnyttjas storskaligt.

– **DET FANNS EN TID DÅ** Sveriges svagt befolkade områden var täckta av flerskiktade, glesa skogar dominerade av högresta, månghundraåriga träd. Skogen kunde närmast liknas vid ett parklandskap, ett ordnat sådant. Andelen döda träd var hög. Inventeringen i Orsa besparings-skog 1886 anger att mellan 11 och

13 procent av den stående virkesvo-lymen var torrträd. Mot bakgrund av att det bara var de grova torrträden – de som kunde användas till ved – som räknades var den verkliga andelen förmodligen ännu högre. Därtill kom alla liggande döda träd som aldrig räknades i inventeringarna. Det finns senare

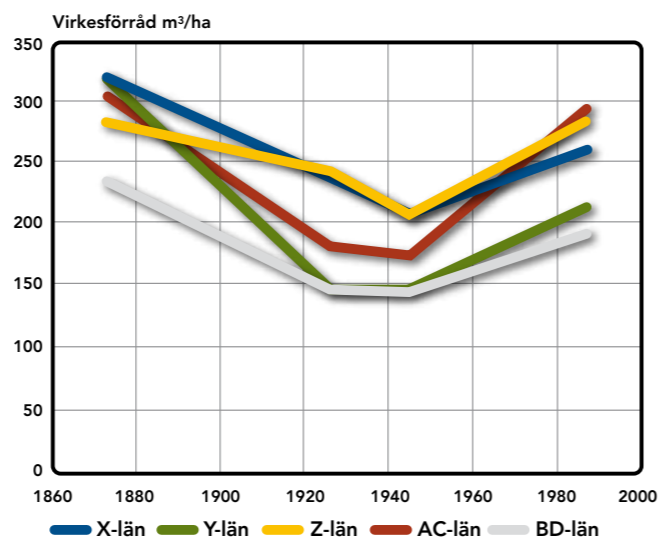
Virkesförråden i Orsa besparingskog och Hamra kronopark 1886–1991

De tidigaste siffrorna bygger på regelrätta inventeringar som gjordes då besparingskogen och kronoparken etablerades. Efter 1927 gäller uppgifter från Riksskogstaxeringen.

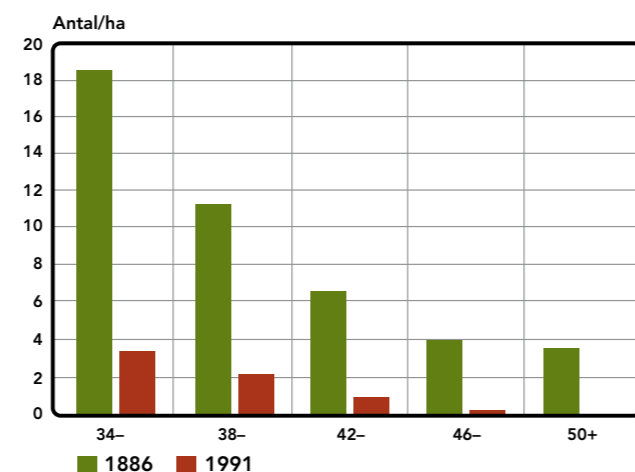
Virkesförrådet i Norrland 1870–1991

Källan till de tidigaste siffrorna är den utredning över skogstillståndet i samtliga norrlandslän som gjordes 1868-1870. Den bygger på olika uppskattningar, bland annat på statens marker. Efter 1927 gäller uppgifter från Riksskogstaxeringen.

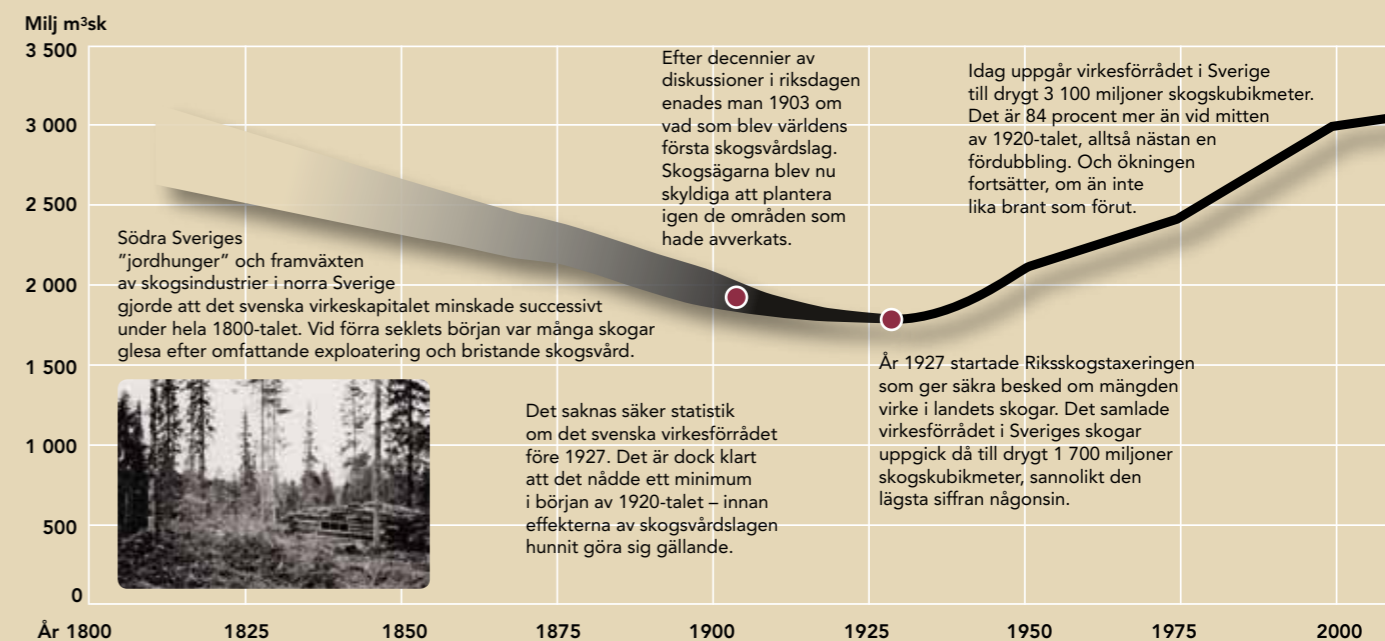
Antalet grova träd/hektar i Orsa besparingskog 1886–1991

År 1886 fanns det totalt 44 träd, grövre än 34 cm i brösthöjd. 1991 var motsvarande siffra 7.

Virkesförrådet i Sveriges skogar

Virkesförrådet i Sveriges skogar har nästan fördubblats sedan 1920-talet. Mycket talar för att nivån vid 1800-talets början kan ha varit i nivå med dagens.

Södra Sveriges "jordhunger" och framväxten av skogsindustrier i norra Sverige gjorde att det svenska virkeskapitalet minskade successivt under hela 1800-talet. Vid förra seklets början var många skogar glesa efter omfattande exploatering och bristande skogsvård.

Det saknas säker statistik om det svenska virkesförrådet före 1927. Det är dock klart att det nådde ett minimum i början av 1920-talet – innan effekterna av skogsvårdslagen hunnit göra sig gällande.

Efter decennier av diskussioner i riksdagen enades man 1903 om vad som blev världens första skogsvårdslag. Skogsägarna blev nu skyldiga att plantera igen de områden som hade avverkats.

Idag uppgår virkesförrådet i Sverige till drygt 3 100 miljoner skogskubikmeter. Det är 84 procent mer än vid mitten av 1920-talet, alltså nästan en fördubbling. Och ökningen fortsätter, om än inte lika brant som förut.

År 1927 startade Riksskogstaxeringen som ger säkra besked om mängden virke i landets skogar. Det samlade virkesförrådet i Sveriges skogar uppgick då till drygt 1 700 miljoner skogskubikmeter, sannolikt den lägsta siffran någonsin.

gjorda studier i orörda skogar som indikerar att mängden liggande döda träd normalt är större än de stående torrträden.

Lars Östlund, professor i skogshistoria har under lång tid arbetat med att analysera källmaterial om tillståndet i de svenska skogarna innan Riksskogstaxeringen kom till.

NÄR MAN BÖRjade AVVERKA i sådana här skogar så påverkade det de biologiska förutsättningarna samtidigt som virkesförråden minskade snabbt.

Vid orsainventeringen räknade man alla träd som var grövre än 34 centimeter i brösthöjd. Det visade sig att det fanns i genomsnitt 44 sådana träd per hektar – att jämföra med bara 7 vid en inventering 1991.

– Så grova träd ger höga virkesförråd. Och när man som man då gjorde, i första hand avverkade de grövsta träden, så tog man ju bort en stor del av virkesförrådet. Det var därför man lyckades halvera det på bara tjugo år i Orsa.

SAMMA SAK HÄNDE OCKSÅ i de norrländska skogarna vid slutet av 1800-talet och början av 1900-talet.

– Det virkesförråd som dokumenterades av den första riksskogstaxeringen på 1920-talet var därför med stor sannolikhet det lägsta på många hundra, kanske tusen år.

Lars Östlund anser att när vi nu på olika sätt försöker återskapa en del av de förhållanden som

fanns i tidigare "naturskogar", så måste vi öka kunskapen om hur de såg ut i landskapsperspektiv. Att det till exempel fanns lövträd på platser där det idag finns få sådana.

– Flera studier indikerar att det funnits ett betydande inslag av till exempel vårtbjörk även på torra marker i norra Sverige, där man ju inte alls väntar sig att finna dem.

– Utmaningen är att förstå skogslandskapet som helhet, inte bara dess enskilda delar. De strategier för bevarande av den biologiska mångfalden som idag gäller, måste därför modifieras varterfter vi får allt bättre kunskaper om "hur det en gång var". ●

Bilden togs i trakten av Jokkmokk på 1920-talet och visar tydligt mängden grova och döda träd – stående och liggande i de av människor orörda skogarna.

Skogshistoriska Sällskapetets exkursioner 2013

Skogshistoriska Sällskapet kan i år erbjuda inte mindre än tio exkursioner, vilket är det största antalet hittills i sällskapetets 23-åriga tillvaro. Därtill kommer möjligheten att delta i ett spännande besök på Island i samband med den Nordiska Skogshistoriska konferensen.

STRÄVAN ÄR ATT FÖRDELA exkursionerna över landet för att ge så många medlemmar som möjligt att delta. Exkursionerna belyser ämnet skogshistoria i brett perspektiv – såväl skogliga som kulturella och industrihistoriska aspekter.

De flesta exkursioner brukar vara intressanta även för dem som inte är specifikt intresserade av skogliga frågor men som har ett mer allmänt kulturhistoriskt intresse.

Inte minst erbjuder exkursionerna tillfälle till givande umgänge med personer med liknande intresse.

Vad kostar det?

150 kronor för medlemmar i Skogshistoriska Sällskapet.

200 kronor för övriga.

I priset ingår lunch och kaffe under för- och eftermiddag.

Endast kontant betalning.

Medlemsförmånerna framgår på sidan 2 i denna tidning.

Vid tvådagarexkursioner tillkommer kostnaden för övernattnings och middag. Skogshistoriska Sällskapet brukar alltid kunna erbjuda logi och förtäring till rimlig kostnad.

14
Maj
Tisdag

Mölndal
Västergötland

Den vedbaserade industrins vagg

År 1653 anlades det första handpappersbruket vid Kvarnbyn i Mölndal där Mölndalsån faller inte mindre än 48 meter. Redan på medeltiden utnyttjades vattenkraften här för att driva kvarnar. Senare växte här fram ett helt litet industrisamhälle. Det första pappersbruket lades ned vid slutet av 1600-talet och ersattes en bit in på 1700-talet av nytt.

År 1763 kom Korndals pappersbruk igång vid fors nr 1. Det utvecklades väl, inte minst sedan man vid mitten av 1800-talet installerat sin första pappersmaskin. Korndals pappersbruk var vid denna tid Sveriges största. Bruket blev också först i landet med att använda slipmassa vid papperstillverkningen. Tidigare hade allt papper tillverkats med lump som råvara. I slutet av århundradet bytte företaget namn till Papyrus. Papperstillverkningen lades ned 2006 efter att ha pågått på platsen i 353 år.

Kvarnbyn är idag utpekad som ett kulturhistoriskt riksintresse.

Tisdagen den 14 maj 2013

Samling kl. 10.00 på Forscaféet i Kvarnbyn, Mölndal. Kaffe serveras från kl. 9.30.

Avslut cirka kl. 15.30.

Hitta dit: Mölndal ligger söder om Göteborg. E20/E6 går genom Mölndal.

Kvarnbyn ligger öster om motorvägen. För att nå den svänger man av vid trafikplats 68. *Norriifrån kommande:* Efter att lämnat motorvägen, sväng först vänster och åk sedan över motorvägen. Därefter höger in på Järnväggsgatan söderut till andra rondellen. Sväng där vänster in på Kvarnbygatan. Kör Kvarnbygatan upp på höjden och ta där höger vid skylt "Mölndals Museum" alternativt "Kvarnbyn".

Söderifrån kommande: Efter att lämnat motorvägen, sväng höger in på Järnväggsgatan och vidare enligt ovan.

Forskaféet ligger i samma byggnad som Mölndals museum i övre delen av Kvarnbyn. Avgiftsbelagda parkeringsplatser finns på båda sidor om museibygnaden. Den som gillar att gå, kan parkera på en större parkeringsplats ner mot Mölndals centrum och vandra upp genom Kvarnbyn.

Exkursionsvärd: Skogshistoriska Sällskapet.

Exkursionsledning: Hans-Jöran Hildingsson och Kenneth Libäck.

Anmälan senast tisdagen den 7 maj till: Hans-Jöran Hildingsson, tel: 031-335 66 31 eller 0706-83 61 19. E-post: hans-joran.hildingsson@skogssallskapet.se

Siljansfors
Dalarna

23
Maj
Torsdag

Skogsmuseum och Sveriges äldsta försökspark

Guidning i det högklassiga skogsmuseet i Siljansfors som utvidgats med bland annat en avdelning om flottningens historia.

Siljansfors försökspark ligger på Bergviks marker och är Sveriges äldsta. Här får vi ta del av intressanta och långa försöksserier kring bland annat plantering, blädning och contorta.

Torsdagen den 23 maj 2013

Samling i Siljansfors kl 9.30. Kaffe serveras från kl 9.00.

Avslut cirka kl 15.30.

Hitta dit: Siljansfors ligger invid riksväg 45 cirka 15 km sydväst om Mora.

Exkursionsvärdar: Skogshistoriska Sällskapet, Siljansfors skogsmuseum och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU).

Exkursionsledning: Gösta Frost, Christer Karlsson.

Anmälan senast fredagen den 17 maj till: Christer Karlsson, tel: 0250-134 84 eller 0703-04 57 84. E-post: christer.karlsson@slu.se

28
Maj
Tisdag

Bäckebo, Småland

Myrjärnshantering och medeltida skogsbruk

I skogarna väster om Kalmar finns drygt tusen platser med slagghögar efter en tidig medeltida blåsterugnshantering. Vi uppsöker två järnframställningsplatser, Skåningsmåla, som just nu undersöks arkeologiskt och Binnaretorp.

I anslutning till de arkeologiska undersökningarna görs paleobotaniska och geokemiska undersökningar, för att studera hur järnhanteringen har påverkat skogen och den omgivande miljön och slutligen hur miljön återhämtat sig.

Vi besöker också Eskilshult, en välbevarad äldre miljö, som kan visa oss hur landskapet såg ut under tidig medeltid och hur järnhanteringen var organiserad.

Tisdag den 28 maj 2013

Samling kl 10.00 vid Bäckebo kyrka.

Avslut cirka kl 16.30.

Hitta dit: Bäckebo ligger längs väg 125 mellan Kalmar och Fagerhult, cirka 35 km nordväst om Kalmar.

Exkursionsvärd: Skogshistoriska Sällskapet.

Exkursionsledning: Gert Magnusson, Riksantikvarieämbetet och Ulf Segerström, SLU.

Anmälan senast den 17 maj till: Jan Sandström, tel: 08-656 23 08 eller 070-603 98 11, e-post: jan.g.sandstrom@telia.com

Umnäs
Västerbotten

Hundra år med Tärna-Stensele Allmänningsskog

Tärna-Stensele Allmänningsskog har bedrivit skogsbruk mellan Storuman och Tärnaby sedan tidigt 1900-tal. Den totala landarealen uppgår till cirka 52 000 hektar, varav 38 400 hektar produktiv skogsmark. Antalet ägare är cirka 1 400, varav de allra flesta bor i området.

Boxholm, Östergötland

4
Juni
Tisdag

Skogliga försök i intressant kulturmiljö

Boxholms Skogar AB är en av Sveriges största privata skogsägare, med drygt 32 000 hektar produktiv skogsmark. Företaget bildades 1984 då Boxholms AB, ett järnbruk med anor sedan 1754 delades upp. Idag ägs Boxholms Skogar av familjen Gustaf Douglas.

Boxholmsskogarna har sedan länge skötts med inriktning på kvalitet och hög virkesproduktion. Företaget har varit öppet för nya rön och bedrivit en omfattande egen skoglig försöksverksamhet.

Under exkursionen kommer flera försöksytor att besökas. Samtidigt belyses Boxholms Bruks historia. Exkursionsdeltagarna får också ta del av boxholmsbyggdets intressanta kulturhistoria. Inte minst får vi uppleva vacker natur runt den sägenomspunna klarvattensjön Sommen.

Tisdag den 4 juni 2013

Samling kl 10.00 vid Bruksmuseet i Boxholm. Kaffe serveras från kl 9.30.

Avslut cirka kl 16.00.

Hitta dit: Bruksmuseet finns i en rosa f.d kvarnbyggnad i centrala Boxholm invid Svartån, omedelbart öster om riksväg 32.

Norriifrån kommande svänger vänster vid den stora Boxholmsosten och sedan vänster in på Masungsvägen.

Söderifrån kommande svänger höger in på Disponentvägen, sedan vänster och efter att ha passerat Svartån, höger in på Masungsvägen.

Exkursionsvärdar: Skogshistoriska Sällskapet och Boxholms Skogar AB.

Exkursionsledning: Sten Nordquist, Lars Klingström, Lars Kardell och Hans Carlander.

Anmälan senast onsdagen den 29 maj till: Lars Klingström, tel: 070-523 51 70. E-post: lars@klingstrom.net

Allmänningens skogar domineras av gran och gransar i väster mot fjällen. På de mer låglänta markerna mot älvdalarna finns inslag av tall.

Allmänningsskogar tillskapades i samband med den s.k. avvitringen då kronan avskiljde marker som övergick i privat ägo.

Under exkursionen får vi en initierad bild av verksamheten inom Tärna-Stensele allmänningsskog och får rika tillfällen att lära känna naturen och skogen i denna del av landet. Eftersom det är en ganska lång "anmarsch" till Storuman genomförs exkursionen under två dagar med övernattnings.

Torsdag 15 och fredag 16 augusti

Samling kl 17.00 den 15 augusti vid Skoterhotellet, Umnäs.

Avslut den 16 augusti kl 16.00.

Dag 1: Presentation av allmänningsskogen, middag.

Dag 2: Exkursion i fält.

Hitta dit: Umnäs ligger cirka 7 mil nordväst om Storuman, några kilometer från Blå vägen mot Tärnaby. Håll utkik efter avtagsväg till vänster strax efter Slussfors.

Exkursionsvärd: Skogshistoriska Sällskapet tillsammans med Tärna-Stensele Allmänningsskog.

Exkursionsledning: Erik Valinger och Gunnar Andersson.

Exkursionsavgift: Se sid 8. Kostnad för övernattnings (Skoterhotellet) och middag 15 augusti tillkommer.

Anmälan senast 1 augusti till: Erik Valinger. Tel: 090-786 83 35. E-post: erik.valinger@slu.se eller Gunnar Andersson, tel: 090-12 42 61. E-post: ann-britt.andersson@mariehem.net

Fler
exkursioner på
nästa sida

20
Augusti
Tisdag

Mörsil, Jämtland

Tisdag 20 augusti 2013

Samling kl 9.30 vid församlingshemmet i Mörsil, invid kyrkan. Kaffe från kl 9.00.

Avslut cirka kl 16.00.

Hitta dit: Mörsil ligger mellan Mattmar och Järpen utefter E14, cirka 65 km väster om Östersund.

Exkursionsvärd: Härnösands stift och Skogshistoriska Sällskapet.

Kyrkans skogshistoria

Svenska kyrkan är Sveriges femte största skogsägare med cirka 400 000 hektar produktiv skogsmark. Mest skog finns i Härnösands stift med drygt 69 000 hektar. Kyrkan äger också nästan 50 000 hektar jordbruksmark och är därmed landets största enskilda jordägare. Ursprunget till kyrkans markinnehav är de så kallade prästlönefastigheterna, varav många kom till redan under 1100- och 1200-talen.

Vid ekskursionen kommer vi att höra mer om Svenska kyrkans skogshistoria i allmänhet och om Härnösands stift i synnerhet. Varför kyrkan äger skog och jord och hur avkastningen fördelas, samt hur skogarna förvaltas och sköts idag.

På förmiddagen besöker vi också stiftets eget skogsmuseum och Mörsils kyrka. Under eftermiddagen åker vi med buss till den gamla gruvan i Fröå, högt belägen på Åreskutans östra sida. Eventuellt hinner vi också med ett besök i en av stiftets skogar.

Exkursionsledning: Max Enander, stiftsjägmästare, Thomas Karnestrand, bitr. stiftsjägmästare, John Mattson, fd stiftsskogvaktare, Tore Ramström, fd stiftsjägmästare och Fredrik Sätter, stiftsskogvaktare.

Anmälan senast 15 aug till: Bengt Stenerås, tel: 0511-167 88 eller 0703-91 67 88. E-post: bengt.steneras@swipnet.se

21
Augusti
Onsdag

Vrå, Småland

Ljungheden och Skogssällskapet

Västra Sveriges ljunghedar – de ringaste av betesmarker, hemvist för de fattigaste, började under 1920-talet att planteras med skog.

Det var här som den dynamiske affärsmannen, trädisponenten Edwin Ohlsson från Göteborg förverkligade sin vision om att i tidens anda göra något nyttigt. Medan hans gelikar i den göteborgska societeten grundade sjukhus och andra nyttiga inrättningar tog sig Edwin Ohlsson för att börja beskoga Västsveriges då talrika och ofruktbara ljunghedar.

Det var så Skogssällskapet kom till. Resultatet framstår idag tydligt i form av växtkraftiga skogar av både tall och gran.

Exkursionen kommer att gå genom Vrå och angränsande socknar med många nedslag på intressanta platser.

Onsdagen den 21 augusti 2013

Samling kl 10.00 vid Vrå kyrka. Kaffe serveras från kl 9.30.

Avslut cirka kl 16.00.

Hitta dit: Vrå kyrka ligger en knapp kilometer söder om riksväg 25 mellan Ljungby och Halmstad. Från Ljungby är det cirka 30 km till Vrå och från Halmstad cirka 35 km.

Exkursionsvärd: Skogshistoriska Sällskapet tillsammans med Skogssällskapet.

Exkursionsledning: Hans Frej, Hans-Jöran Hildingsson och Lars Kardell.

Anmälan senast den 15 augusti till: Hans-Jöran Hildingsson, tel: 031-335 66 31 eller 0706-83 61 19. E-post: hans-joran.hildingsson@skogssallskapet.se

Storbrohyttan Värmland

22
Augusti
Torsdag

Skog och bergshantering i Värmland vid 1800-talets slut

Trakten runt Filipstad är rik på minnen och lämningar från den intensiva epok då skogsbruk, gruvnäring och järnframställning samspelade och skapade sysselsättning och välstånd.

Flera ideella krafter har verkat för att bevara, restaurera och levandegöra olika verksamheter som på den tiden dominerade landskapsbilden.

Exkursionen vill visa på hur skogsbruket påverkades av bergshanteringens och hyttverksamhetens behov och hur transporter och råvaruflöden lämnat spår i landskapet.

Flera platser kommer att besökas, bland annat:

- Nordmark-Tabergs gruvby och museum
- Tabergs kanal
- Storbrohyttan i Filipstad.

Exkursionen sker med buss och börjar och avslutas vid Storbrohyttan.

Torsdagen den 22 augusti, 2013

Samling kl 9.00 vid Storbrohyttan.

Avslut cirka kl. 15.00.

Hitta dit: Storbrohyttan ligger en knapp kilometer utanför Filipstad längs väg 246 mot Hagfors. Munkebergs camping ligger alldeles intill.

Exkursionsvärd: Skogshistoriska Sällskapet.

Exkursionsledning: Gunnar Johansson, Harry Johansson.

Anmälan senast 2 augusti till: Roger Asserstahl, tel: 070-558 96 27. E-post: roger.asserstahl@telia.com eller Bo-Göte Jordansson, tel: 054-57 12 07 eller 070-649 60 43E-post: bo-gote.jordansson@telia.com

Alftabygden Hälsingland

29
Augusti
Torsdag

Några skogshistoriska nedslag på Alfta Finnskog

Vi gör en resa runt sjön Mällången och får höra om världsarvet Hälsingegårdar. Vid besöken på gårdarna Orrevalla och Mällångstuga får vi höra om hur hemman med jättestora skogar räddades undan brukspatronens klor.

Vi tittar på resultaten av en av landets första maskinplanteringar när beståndet nu gallrats och ett försöksområde med gransticklingar från 1970-talet.

Efter ytterligare ett par små nedslag besöker vi det nyrestaurerade Finnskogsmuseet i Skräddrabo innan vi återvänder till Skålsjögården.

Torsdag den 29 augusti 2013

Samling kl 9.30 vid Skålsjögården.

Avslut cirka kl 16.00.

Hitta dit: Skålsjögården ligger längs riksvägen 50, cirka 25 km söder om Alfta.

Exkursionsvärd: Skogshistoriska Sällskapet tillsammans med BillerudKorsnäs.

Exkursionsledning: Gösta Edholm, Skogshistoriska Sällskapet och Göte Rösth, ägare till Mällångstuga.

Anmälan senast den 20 augusti till: Gösta Edholm, tel: 0278-354 54 eller 070-396 41 60. E-post: gosta.edholm@telia.com

Reykjavik, Island

11
September
Onsdag

12
September
Torsdag

13
September
Fredag

14
September
Lördag

5
Oktober
Lördag

Kåringberget Ångermanland

Ekopark Kåringberget

Spännande kulturlämningar i gammal skog – från forntid till 1900-tal – samt nutida skötsel av äldre skog, med bland annat naturvårdsbränning.

En exkursion på hög höjd, där vi går i fångstmäns, jägares, samers och Kronans spår. Vi får bland annat se barktäkter, ekorrhällor och ristningar. Många av kulturlämningarna är nyligen lokaliserade, utforskade och tillgängliggjorda inom det norsk-svenska projektet Kulturarvet i Nordskandinaviska Gammelskogar. Vidare berättar och visar Sveaskog hur de arbetar med en av trettioalet Ekoparker – deras ekologiska flaggskepp.

Lördag den 5 oktober 2013

Samling kl 10.00 där väg 92 korsar Lögdeälven, vid stor rastplats med informationstavla.

Avslut cirka kl 16.00 vid samlingsplatsen.

För den som önskar finns möjlighet att åka buss under hela exkursionen. Avfärd från Umeå järnvägsstation kl 8.45, åter i Umeå cirka kl 17.00 (ingår i priset för exkursionen).

Hitta dit: Den stora rastplatsen med informationstavlan om Ekopark Kåringberget ligger längs riksväg 92 cirka två mil sydost om Fredrika just där vägen korsar Lögdeälven. Från Umeå är det cirka åtta mil.

Exkursionsvärd: Skogshistoriska Sällskapet tillsammans med Kulturarvet i Nordskandinaviska Gammelskogar och Sveaskog.

Exkursionsledning: Mikael Jakobsson, Skogsmuseet i Lycksele, Erik Sandén, Västerbottens museum och Helena Dehlin, Sveaskog.

Anmälan senast den 27 september till: Ulf Viklund, tel: 070-543 55 34 E-post: ulf.vi@telia.com

Nordisk Skogshistorisk Konferens 2013

Varje år träffas styrelserepresentanter och medlemmar i de nordiska skogshistoriska sällskapen för att utbyta erfarenheter. Den här gången är det Skógrækt Ríkisins – Iceland Forest Service – som står för värdskapet.

Onsdag-lördag 11-14 september 2013

Den sedvanliga konferensen har i år temat "Främmande trädslag vid beskogning utifrån historiska, ekonomiska och ekologiska aspekter". Kvalificerade föreläsare från alla de fem nordiska länderna samt från Färöarna medverkar. Konferensen genomförs på engelska.

Under de övriga dagarna genomförs exkursioner med såväl skogligt som kulturhistoriskt innehåll i Islands västra och södra delar. Bland annat kommer deltagarna att besöka Snorrestofa, där Snorre Sturlasson bodde och Thingvallir, där Islands Folketing instiftades år 930. Och förstas ges rika tillfällen att uppleva den sällsamma och mycket dramatiska isländska naturen.

Utgångspunkt för konferensen är Reykjavik med inkvartering på bra hotell mitt i staden. Konferensavgiften är ännu inte fastställd, men kommer sannolikt att hamna runt 5 000 kronor, inkl. boende, måltider och alla utfärder. Till detta kommer flyg Arlanda – Keflavik, cirka 2 700 kronor. Hemfärd, förmiddagen söndag 15 sept.

Anmälan senast 1 augusti: www.skogur.is/skogshistorisk2013

Mer information om konferensen: Jón Loftsson (norsktalande) +354-470 20 00, jonlof@skogur.is eller Lars Klingström 070-523 51 70, lars@klingstrom.net

Älskade alléer med föga känd bakgrund

Vi möter dem vid godsens och gårdarna, i städerna, på kyrkogårdarna och här och var längs landsvägarna. Så självklara är de att vi inte alltid lägger märke till dem. Men tänk bort alléerna – och landskapet skulle bli en viktig dimension fattigare.

TEXT LARS KLINGSTRÖM

» **HITILLS HAR FÅ ÄGNAT** alléerna några djupare tankar, inte förrän i höstas då kulturgeografen Patrik Olsson presenterade sin avhandling och bok *Ömse sidor om vägen*. Via denna tar han läsaren med på en upptäcktsresa i ett välkänt, men i sina detaljer ändå helt okänt landskap.

ALLÉNS HISTORIA STRÄCKER SIG ned i 1500-talets Italien och Frankrike. Där påbjöds att träd skulle planteras efter vägarna, bland annat för att de skulle bli lättare att följa i dåligt väder. Men det fanns också estetiska skäl. Den italienske renässansarkitekten Andrea Palladio skrev till exempel att ”vägar bör vara bekväma, säkra, angenäma och vackra”. Han ansåg att det därmed blev mindre tröttsamt att gå och att ”man ger vägar på landet ett ökat behag genom att på ömse sidor om dem plantera träd som med sin grönska glädja våra sinnen och med sin skugga skänka oss svalka”.

Sådana här tankar spreds sedan ut över Europa. Under 1600-talet planterades mängder med träd längs vägarna i länder som Tyskland, England och Holland. Också i de Nordiska länderna anammade man samma sed på sina håll. Utvecklingen understöddes av barockens krav på rätlinjighet och symmetri.

– **MAN SÅG ALLÉERNA SOM ETT SÅTT** att strukturera landskapet och markera social betydelse. Allén signalerade vem som hade makten. För det var invid slotten och herrgårdarna som de första alléerna anlades, säger Patrik Olsson.

Det var en tid då det av människan opåverkade landskapet sågs som ”förskräckligt och otäckt”. Istället var det en strävan att skapa någon slags jämvikt mellan natur och kultur.

De första alléerna i Sverige anlades på 1600-talet invid slott och herrgårdar. Så småningom anammade också storbönderna samma sed. Det sena 1800-talet var de stora alléplanteringarnas tid, då nästan varje bonde med självaktning anlade alléer fram till sina gårdar.

Patrik Olsson har valt att koncentrera sin studie till Skåne. Helt enkelt därför att där finns ovanligt många alléer.

– Men samma typ av landskap, med stora gods och bondgårdar varvat om varandra, finns också på andra håll, inte minst i Östergötland, Sörmland och Mälardalen, så resultaten av min studie är i viss mån giltiga även i dessa landsändar.

Sedan slotten och herrgårdarna börjat anlägga alléer dröjde det inte länge förrän också de mest förmögna bönderna gjorde sammaledes. Också för dem var det ett sätt att markera att de stod över de ”vanliga” bönderna.

MEN DET FANNS OCKSÅ en nyttoaspekt förknippat med de bondska alléerna.

– Det var mycket vanligt att man hamlade alléträden, det vill säga att man beskar dem regelbundet och tog vara på de färska skotten som kreatursfoder. Det var säkert för många bönder ett minst lika viktigt skäl för att anlägga alléer som att markera sin sociala status.

Arkitekten **Erik Palmstedt** beskrev vid slutet av 1700-talet allén så här.

”... sedermera tager wagen upp åt landet emellan bördiga åkrar, gröna fältdt alt omsatt med Ek och lindar. Träden som göra allée kring vägen äro icke magre och glise som Frankriket, uten en rad höga träd å hwarje sida närmast wägen, samt en dubbelrad mindre träd derutom hwilket ge anseende att fara jemt igenom en löfskog...”

Men det fanns också invändningar mot alléerna från bondebefolkningen. Man var rädd för att träden skulle suga näring ur marken, att de skulle skugga åkergrödorna eller bli ett tillhåll för allehanda fåglar som skulle ta för sig av nysädda frön.

– Medan alléplanteringarna i mellersta Sverige kom igång redan under stormaktstiden, alltså fram till tidigt 1700-tal, dröjde det till mitten av detta århundrade innan man började plantera alléer i Skåne. Detta berodde på att utvecklingen där nästan helt stannat av sedan landskapet blivit svenskt efter freden i Roskilde.

SKÅNE VAR VID 1700-TALETS INGÅNG ett trädfattigt landskap. De första, ofta korta, alléerna började planteras i samband med jordskiften. Framst använde man sig av pil. Under andra halvan av århundradet

Øvedskloster i en tidstypisk veduta från 1780-talet, då många slott och herrgårdar anlade sina första alléer. Slottets ägare, familjen Ramel, hade bara 30-talet år tidigare börjat anlägga alléer och parker runt egendomen.

Patrik Olsson gläds åt att intresset för alléer åter ökar efter att under lång tid tynat.

– Överhuvudtaget var 1900-talet ett dystert århundrade för Sveriges alléer, säger Patrik Olsson. Den ökande bilismen krävde allt bredare vägar, samtidigt ökade säkerhetstänkandet. Det gjorde att många alléer längs stora vägar avlägsnades.

UNDER SENARE ÅR HAR YTTERLIGARE ETT HOT mot alléerna tillkommit i form av almsjukan som slagit ut nästan alla Sydsveriges almar. Också kastanjer och askar mår dåligt på många håll.

– Men samtidigt är det glädjande att notera ett nytt intresse för att anlägga alléer, konstaterar Patrik Olsson. På ett trafiksäkert sätt planterar Trafikverket idag alléer längs vägarna av kulturhistoriska, biologiska och estetiska skäl. Också i många städer anläggs nya alléer.

– EU har uppmärksammat de värden som ligger i en vacker miljö och stöder via Jordbruksverket dem som vill återplantera en försvunnen allé. I mitt eget jobb vid Regionmuseet noterar jag ett stadigt ökande antal förfrågningar om alléer. Det är mycket glädjande. ●

Ömse sidor om vägen

Boken beskriver, analyserar och diskuterar alléerna i de skånska godsens, städernas och byarnas landskap.

Författaren lyfter fram hur synen på landskapet genom tiden också påverkat allén. Den tydliggör andra strukturer i landskapet och förstärker samband. Allén är resultatet av såväl en praktisk som ett estetiskt ideal.

Ömse sidor om vägen är kanske inte en bok man sträckläser, men för den som är intresserad av företeelsen allé ger den en näst intill heltäckande bild av ämnet.

Även den som har en mer allmän, kulturhistorisk inriktning har oerhört mycket att hämta. Boken är rikt illustrerad – inte minst med vackra kartor – och inbjuder till ”tittläsning”. Det innebär att man kan börja läsa nästan var som helst där ögat funnit något intresseväckande – och det är på många ställen.

Förlag: AdLibris. Pris: 198 kr. www.adlibris.com

Patrik Olsson är kulturgeograf och verksam vid Regionmuseet i Kristianstad. Han har genomgått forskarutbildningen vid institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi vid Lunds universitet och har också varit knuten till Nordiska museets forskarskola.

Boken *Ömse sidor om vägen* – allén och landskapet i Skåne 1700 – 1900 är hans doktorsavhandling.

Patrik Olsson har tidigare gett ut *Allehandboken*, som vänder sig till markägare med intresse att vidmakthålla sina alléer eller åter skapa sådana som försvunnit.

Mer kunskap att hämta

Under våren kommer Patrik Olsson att vid Regionmuseet i Kristianstad genomföra två allékurser tillsammans med en biolog och en arborist. Kurserna är kostnadsfria och öppna för alla intresserade.

– Det finns också vissa möjligheter att utan kostnad få råd om alléer hemma vid gården, säger han.

Årsberättelse 2012

Skogshistoriska Sällskapet är en ideell förening, som verkar för att de skogshistoriska värdena uppmärksammas och bevaras, främjar skogshistorisk forskning och kunskapsspridning och ser till att skogshistoriska kunskaper tas tillvara och nyttiggörs.

» För att främja sitt syfte anordnar Skogshistoriska Sällskapet sammankomster och exkursioner, ger ut publikationer, delar ut priser, samt bedriver annan med Sällskapets syfte förenlig verksamhet. Styrelsen har under verksamhetsåret hållit sju protokollförda möten, varav två i samband med årsstämman.

Årsstämman hölls i Göteborg den 28 mars i anslutning till Ostindiefararen Götheborg med Skogssällskapet som värd och finns rapporterad i Skogshistoriska Tidender nr. 2, 2012.

Aktiviteter – Exkursioner

Sex exkursioner och ett seminarium har genomförts under perioden maj till november. Dessa finns refererade i Skogshistoriska Tidender nr 2, 3 och 4.

Nordisk Skogshistorisk Konferens arrangerades i september av våra kollegor i Danmark. Artiklar från detta arrangemang kan läsas i Skogshistoriska Tidender nr 4.

Vi vill tacka alla exkursionsvärdar som på ett utomordentligt sätt engagerat sig och spridit kunskaper om de skogshistoriska värdena till flera hundra entusiastiska exkursionsdeltagare!

Publikationer

Skogshistoriska Tidender har utkommit med fyra nummer under 2012. Årsskriften sändes ut till medlemmarna vid årsskiftet 2012–2013.

Hemsidan kompletteras och byggs ut efterhand. Via adressen www.skogshistoria.se kan besökare anmäla medlemskap, få information om exkursioner, läsa artiklar ur Skogshistoriska Tidender och årsskrifter och söka sig vidare till skogshistoriskt intressanta företeelser.

Redaktör för publikationerna har varit Lars Klingström.

Priser

Skogshistoriska Sällskapet har instiftat, och delar årligen ut ett pris, Örtugen, för att stödja och stimulera dem – amatör eller professionell – som på olika sätt arbetar med skogshistorisk forskning. Priset består av ett diplom och en penningssumma på 5000 kr.

Hanna Lundin tilldelades en Örtug för sitt examensarbete vid SLU med titeln: "Lika oriktigt, som det är att ensidigt hålla på bländning, lika förnuftsvidrigt är det att endast förorda traktthuggning – Tidiga kalhyggen i Norrland". Hannas resultat visar att traktthuggningsbruket var betydligt vanligare före mitten av 1950-talet än vad som tidigare beskrivits.

Anna Stjernström erhöll en Örtug för sin bok "Skogen – guldet från Norden", vilken ger en skogshistoriskt mycket intressant presentation av Norrland, vars utveckling och fortlevnad i hög grad baserats på och beror av skogens utnyttjande.

Örtugmottagarnas arbeten presenterades i Tidender nr 2 respektive 3.

Regionalt nätverk

Under verksamhetsåret har det regionala nätverket varit styrelsens förlängda arm och behjälpligt med att sprida information om vår verksamhet, ge förslag på exkursioner och artiklar i våra publikationer, värva medlemmar m.m. Vi tackar för ett givande samarbete och för alla insatser som gjorts. Styrelsen har bjudit in nätverket till en gemensam träff i samband med årsstämman 2013.

Ekonomi

Av balansrapporten framgår att det egna kapitalet minskat med 86 298 kr till 534 129 kr jämfört med 620 427 kr året innan.

Projekt 2-kontot, 27 680 kr vid ingången av 2012 har minskat till 9 407 kr genom att Bengt Ager under året tilldelats 18 477 kr i forskningsbidrag till sitt projekt Skogsarbetets rationalisering och humanisering 1900–2010.

Årets resultat blev -86 297 kr jämfört med +80 492 kr 2011. Orsakerna härtill är framförallt att vissa kostnadsposter ökat och en större kostnadspost (52 500 kr) av engångskaraktär samt några eftersläpande utbetalningar av arvoden (41 750 kr) för 2011.

De totala intäkterna är jämfört med 2011 15 675 kr högre. Bland annat ökade medlemsintäkterna med 4 531 kr och exkursionsavgifter med 20 026 kr. Försäljningen av årsskrifter minskade betydligt. Frivilliga bidrag från medlemmarna minskade med drygt 2 000 kr jämfört med fjolåret.

De finansiella intäkterna ökade med 7 141 kr tack vare bättre ränta på Sällskapets banktillgodohavande.

Sättet att redovisa kostnader och intäkter i samband med exkursioner har ändrats. Tidigare redovisades enbart nettot, det vill säga skillnaden mellan intäkter och kostnader. Från och med i år redovisas intäkter och kostnader separat. Genom att summera siffrorna framgår att årets exkursioner gav ett underskott på 5 022 kr, att jämföra med fjolårets överskott på 6 598 kr.

Kostnaden för hemsidan är till största delen engångskostnader på sammanlagt 52 500 kr

fördelat på 33 750 kr för den helt nya hemsida som etablerades 2011 samt 18 750 kr för inskanning av äldre årsskrifter.

Administrationskostnaden består till största delen av kassörens arvode för 2012 (27 500 kr) och halva årsarvodet 2011 för sekreteraren (26 750 kr). Tidigare har KSLA betalat sekreterarens hela arvode men för 2011 delar Skogshistoriska Sällskapet och KSLA denna kostnad.

Produktionskostnaden för Tidender är högre jämfört med året innan, vilket främst beror på att den gets ut med fyra nummer, jämfört med tre 2011. Tidningen innehåller också fler sidor än tidigare. Av samma skäl ökade också tryckkostnaden jämfört med året innan. Som produktionskostnad under 2012 redovisas också redaktörens arvode för halva 2011 och hela 2012 (45 000 kr).

Kostnaderna för porto och frakt ökade jämfört med året innan, främst beroende på fler nummer av Tidender och ökat sidantal. Även kostnaderna för utskick till nya medlemmar ökade något.

Rensat från de kostnadsökningar som har att göra med antalet nummer av Tidender och det utökade sidantalet samt att redaktörens ersättning redovisas som en produktionskostnad, är de ökade kostnaderna för förlagsverksamheten förhållandevis måttliga.

De ökade kostnaderna för en fylligare Tidender har kunnat kompenseras genom att tryckkostnaderna för årsskriften under de två senaste åren kunnat minskas väsentligt genom byte av tryckeri. Mellan 2010 och 2011 sjönk tryckkostnaden för årsskriften med cirka 40 000 kr och låg även för 2012 kvar på samma nivå.

Medlemmar

Antalet medlemmar vid årsskiftet fördelar sig enligt följande:

Hedersmedlemmar	7
Ständiga medlemmar	246
varav	
– 197 betalar tryckningsbidrag för årsskriften	
Årsbetalande medlemmar	748
varav	
– 48 familjemedlemskap	
– 10 studerande	
Totalt	1001

Vid förra årsskiftet var medlemsantalet 965. Årets nettotillskott är således 36.

Tillströmningen av nya medlemmar var god och ökade till 89 jämfört med 71 året innan.

Årets ekonomiska resultat i detalj, redovisas på nästa sida.

Den 14 februari 2013
För styrelsen i Skogshistoriska Sällskapet
Hans-Jöran Hildingsson
Christer Sundquist
Bengt Stenerås

Resultaträkning (kronor)

	2012	2011
Intäkter		
Medlemsavgifter		
* årsbetalande	193 861	186 420
* studerande	1 000	700
* årsskrift ständiga medlemmar	34 420	37 630
Annonsintäkter	134 000	130 500
Bokförsäljning	760	4 250
Frivilliga bidrag	12 190	14 564
Övriga gåvor	80	
Exkursionsavgifter	20 026	6 598 ¹
Summa	396 337	380 662
Finansiella intäkter/kostnader		
Räntor bank	19 825	12 618
Räntekostnader		
Försäljning värdepapper		
Bankkostnader	-1 649	-1 583
Summa finansiellt	18 176	11 035
Summa intäkter	414 513	391 697
Kostnader		
Styrelsemöten	4 321	3 869
Resekostnader	24 524	22 168
Resekostnader exkursioner	4 947	5 897
Omkostnader exkursioner	23 533	
Kostnadsersättning	285	1 344
Årsstämma	9 081	13 935
Ersättning annonsanskaffning	12 562	12 234
Kostnad för medlemsvärning	11 660	11 505
Kostnad hemsida ²	55 304	
Projekt Nordiska mötet	4 679	19 598
ÖRTUG	11 582	12 834
Övriga belöningar	0	2 800
Adm. kostnader ³	60 451	24 019
Projektkostnader, försäkringar	0	
Förlagsverksamhet		
* Tidender, redaktion och layout	90 488 ⁴	30 977
* Tidender, tryckning	36 034	27 329
* Årsskrift, redaktion och layout	30 000	25 331
* Årsskrift, tryckning	49 468	50 118
Porto, frakt	71 891	47 242
Summa kostnader	550 810	311 200
Årets resultat	-86 297	80 467

Balansräkning (kronor)

	2012	2011
Tillgångar		
<i>Omsättningstillgångar</i>		
Plusgiro/Affärskonto Nordea	84 394	76 053
Bankmedel	550 000	550 000
Transaktionskonto Skandiabank	243	237
Kundfordringar	1 350	
Annonsfakturor	134 000	143 000
Upplupna inkomsträntor	1 565	
Summa omsättningstillgångar	771 552	769 290
Summa tillgångar	771 552	769 290
Skulder och eget kapital		
Leverantörsskulder, not 1	226 500	119 023
Projekt 2	9 403	27 880
Medlemsavgifter kommande år, årsbetalande	1 080	1 620
Medlemsavgifter kommande år, ständiga	440	340
Summa kortfristiga skulder	237 423	148 863
Ingående balans eget kapital	620 426	539 929
Årets vinst/förlust	-86 297	80 498
Summa eget kapital	534 129	620 427
Summa skulder och eget kapital	771 552	769 290

not 1: Leverantörsskulder som avser produktion, tryckning och porto för Tidender 4/12 och Årsskrift, arvode och ersättning för annonsanskaffning till kassören samt arvode och reseersättning för redaktören

1) Överskott från exkursionerna 2011.

2) Ny hemsida och inskanning av äldre årsskrifter.

3) Främst kassörens arvode för 2012 och sekreterarens arvode för halva 2011.

4) Inklusive redaktörens arvode för halva 2011 och hela 2012.

Skogshistoriska Sällskapet

c/o Bengt Stenerås
Tullportagatan 9
532 30 Skara

Det är ett av de sista åren på 1800-talet. Platsen är Kolmården, gränstrakterna mellan Östergötland och Sörmland. De båda männen anbringar strängar av lim runt stammarna. Närmast kameran ligger en oöppnad kagge av Krmischs förträffliga lim, importerat för ändamålet från Magdeburg i Tyskland. Det är skarpt läge, skogen är hotad.

Den Gamla Bilden

TEXT LARS KLINGSTRÖM

» **ANLEDNINGEN TILL AKTIVITETEN** är det angrepp av nunnefjärilar som 1898 drabbade stora arealer skog i Kolmården. Deras glupska larver bokstavligen talat länsade granar och tallar på barr. Händelsen odödliggjordes av Selma Lagerlöf i sagan om Karr och Gråfäll i *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. Angreppet beskrevs också av jägmästaren J. H. Wermelin vid Entomologiska föreningens möte den 14 december 1899. Referatet av hans föredrag publicerades i Entomologisk tidskrift nr 1 1900.

”**REDAN I MEDIET AF MARS 1899** påträffades de första, ur äggen utkläckta larverna. Då de mera allmänt kommo fram, hade majskotten på gran och tall knappast börjat skjuta. Så snart de började svälla, angreps de af larverna. När första hälften af juni förgått, voro de flesta äggen kläckta. Den 11 juli träffades de första pupporna, och den 20 i samma månad de första fjärilarna för året. Omkring den 7 till 9 augusti syntes de största fjärilmassorna vara framme; man kunde då på sina ställen räkna flera hundra på ett träd.

I KORTHET UTTRYCKT BESTODO DE mot Nunnan vidtagna åtgärderna dels i totalafverkning af starkt infekterade och angripna skogsbestånd, dels ock i anbringande af limringar kring träden i bestånd, hvilka, ehuru mer eller mindre infekterade, dock ej voro detta i så hög grad, att de

Herrarna ser ovanligt prydliga ut för att vara vanliga skogsarbetare ute på ett ovanligt – och säkert väldigt kletigt uppdrag. Det finns skäl att tro att scenen var arrangerad inför fotograferingen. Men det gör mindre eftersom syftet ju var att visa hur man bekämpade de nunnor som höll på att förröda Kolmårdens skogar.

ansågos böra huggas. Limringarna anbringades vid brösthöjd, högre upp på träden visade de sig icke motsvara sitt ändamål.

AF DE VID LIMNINGEN ANVÄNDA instrumenten befanns den Hoffmannska limdosan bäst; af de limsorter, som införskrefvos från tvänne tyska firmor, gafs företrädet obetingadt åt Krmischs lim (Kurg, Magdeburg). Den areal, å hvilken limning utfördes, omfattade ej mindre än 6 444 hektar.

UNDER SOMMAREN UPPRÖJDES PROFYTOR, och observerades de därå stående granarna. Härvid befanns, att i medeltal på hvarje träd 3 000 larver kommit till marken från kronorna. Med den förut omnämnda stora areal, som limmats, och då limringarna öfverallt visade sig äga skyddande kraft, borde det vara tydligt, att en oerhörd massa larver genom limningen bragtes att svälta

ihjäl. En väsentlig hämsko kunde således under alla förhållanden sägas blifvit satt för Nunnans förökning.”

Tilläggs bör att jägmästare Wermelin och hans styrkor lyckades. Efter 1902 var nunnefjärilarna inte längre något problem i Kolmårds-skogarna. ●

Barrskogsunnan, *Lymantria monacha*, är idag sällsynt i Sverige. Enstaka exemplar kan hittas i de södra och mellersta delarna av landet. Den angriper främst gran men vid det stora angreppet kring förra sekelskiftet drabbades även tall.

I Tyskland är barrskogsunnan vanligare och kan orsaka betydande skador, ibland också på lövskogar.